

MAFKURAVIY PEDAGOGIKANING TADRIJIY RIVOJI: TARIXIY TAHLIL VA ZAMONAVIY HOLATI

Xo'jayev Munis Otaboyevich,

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi kafedrasida dotsenti p.f.f.d. (PhD),*

Annotatsiya. Mazkur maqolada mafkuraviy pedagogikaning shakllanishi, uning tarixiy-tadrijiy rivoj bosqichlari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi mavjud holati tahlil qilinadi. Shuningdek, mafkuraviy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik mexanizmlari, global va milliy yondashuvlar asosida ilmiy asoslab beriladi. Raqamli transformatsiya sharoitida mafkuraviy tarbiyaning yangi tendensiyalari ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: mafkuraviy pedagogika, mafkuraviy kompetensiya, tadrijiy rivoj, ta'lim tizimi, pedagogik yondashuv, milliy qadriyatlar, global ta'lim, raqamli transformatsiya, tarbiya, ideologiya.

Аннотация. В статье рассматриваются формирование и историко-постепенное развитие идеологической педагогики. Раскрываются её сущность, структурные компоненты и трансформации в современной системе образования. Обосновывается актуальность формирования идеологической компетентности в условиях цифровой трансформации и глобализации. Определены основные закономерности, проблемы и перспективы развития идеологической педагогики.

Ключевые слова: идеологическая педагогика, идеологическая компетентность, постепенное развитие, цифровая трансформация, глобальное образование, медиаграмотность.

Abstract. This article analyzes the formation and historical gradual development of ideological pedagogy. It highlights its essence, structural components, and transformation within modern educational systems. The importance of developing ideological competence in the context of digital transformation, globalization, and expanding information environments is substantiated. The study identifies key patterns, challenges, and future prospects of ideological pedagogy.

Keywords: ideological pedagogy, ideological competence, gradual development, digital transformation, global education, media literacy, values, education, ideology.

Kirish. Zamonaviy globallashuv jarayonlari, axborot makonining kengayishi hamda raqamli transformatsiya sharoitida jamiyatning mafkuraviy barqarorligini ta'minlash dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda [1]. Ayniqsa, yosh avlod ongiga turli xil g'oyaviy ta'sirlarning kuchayib borishi, axborot xurujlari va ideologik qarama-qarshiliklar sharoitida ta'lim tizimining zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadi. Shu nuqtai nazardan, mafkuraviy pedagogika nafaqat tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi, balki shaxsning ijtimoiylashuvi, fuqarolik pozitsiyasi va qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi asosiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili. Mafkuraviy pedagogikaning ilmiy-nazariy asoslari pedagogika fanining umumiy rivojlanish qonuniyatlari, ijtimoiy-falsafiy qarashlar hamda tarixiy tajribalar bilan uzviy bog'liqdir. U o'zining tadrijiy rivoji davomida turli ijtimoiy-siyosiy tizimlar ta'sirida shakllanib, har bir davrda o'ziga xos mazmun va shakl kasb etgan. Xususan, an'anaviy jamiyatlarda mafkuraviy tarbiya asosan axloqiy-diniy qadriyatlar asosida olib borilgan bo'lsa, keyingi bosqichlarda u davlat siyosati, milliy g'oya va ijtimoiy ideallar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan.

Mustaqillik yillarida ta'lim tizimida mafkuraviy tarbiyaning mazmuni tubdan yangilanib, milliy qadriyatlar, tarixiy meros va umuminsoniy prinsiplar asosida qayta shakllantirildi. Bu esa mafkuraviy pedagogikaning yangi bosqichga ko'tarilishiga, ya'ni shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va refleksiv yondashuvlar asosida rivojlanishiga zamin yaratdi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning jadal kirib kelishi mafkuraviy ta'sir vositalarining shakli va mexanizmlarini tubdan o'zgartirib yubordi. Endilikda mafkuraviy tarbiya nafaqat an'anaviy ta'lim muhitida, balki virtual makon, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali ham amalga oshirilmoqda [7].

Shu jihatdan, mafkuraviy pedagogikaning zamonaviy talqini shaxsda mafkuraviy kompetensiyani – ya'ni tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, mustaqil pozitsiya shakllantirish va turli g'oyaviy ta'sirlarga nisbatan ongli munosabat bildirish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu esa pedagogik jarayonda innovatsion metodlar, interaktiv texnologiyalar va media savodxonlik elementlarini keng joriy etishni taqozo etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida mazkur maqolada tarixiy-tahliliy, tizimli va qiyosiy yondashuvlardan foydalanildi. Mafkuraviy pedagogikaning rivoj bosqichlari tarixiy manbalar, ilmiy adabiyotlar hamda zamonaviy ta'lim konsepsiyalari asosida kompleks tahlil qilindi. Shuningdek, mavzuga oid nazariy qarashlar umumlashtirilib, ularning bugungi ta'lim tizimidagi amaliy ahamiyati aniqlashtirildi.

Tahlillar va natijalar. “Mafkuraviy pedagogikaning tadrijiy rivoji” deganda – bu tushuncha bilan mafkuraviy mazmunga ega bo'lgan ta'lim va tarbiya g'oyalarining tarixiy jarayonda bosqichma-bosqich rivojlanib, takomillashib borishi, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy-siyosiy tuzumlar, falsafiy qarashlar va texnologik o'zgarishlarga mos ravishda mazmunan va shaklan yangilanib borishini anglatiladi.

Mafkuraviy pedagogikaning tadrijiy rivoji – bu insoniyatning tarbiyaviy faoliyatidagi mafkuraviy g'oyalar evolyutsiyasidir. U dastlab oddiy axloqiy-me'yoriy tushunchalar asosida boshlanib, hozirda global mafkuraviy xavfsizlik, raqamli ong, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini shakllantiruvchi kompleks ilmiy-nazariy tizimga aylangan.

“Tadrij” so'zi arabcha “daraja”, “pog'ona”, “asta-sekinlik bilan rivojlanish” degan ma'noni anglatadi [9]. O'zbek tilining izohli lug'atida “Tadrij” – miqdoriy yoki sifat o'zgarishlaridagi darajama-darajalik, asta-sekinlik; tabiat va jamiyat hodisalarining harakat va rivojlanish shakllaridan biri; evolyutsiya deb ta'riflangan [8]. Demak, mafkuraviy pedagogika birdaniga paydo bo'lgan emas, balki tarix davomida insoniyat tafakkuri, ta'lim tizimi va ijtimoiy ehtiyojlar bilan bog'liq holda evolyutsion tarzda rivojlangan.

Tadrijiy rivoj – uzluksizlik va yangilanishning uyg'unligi hisoblanadi. Bu jarayonning eng muhim xususiyati – u uzluksiz va moslashuvchidir. Har bir davrda

asosiy g'oya (insonni jamiyatga sodiq, ongli va faol fuqaroga aylantirish) o'z mohiyatini saqlagan holda, yangi tarixiy, texnologik va madaniy sharoitlarga moslashgan.

Har bir tarixiy bosqichda jamiyatning mafkuraviy ehtiyojlari turlicha bo'lgan. Mafkuraviy pedagogika esa aynan shu ehtiyojlarga javoban o'z metodlari, mazmuni va shakllarini yangilab borgan. Masalan: o'tmishda og'zaki rivoyatlar va diniy matnlar orqali tarbiya berilgan bo'lsa, hozirda raqamli platformalar, mediata'lim va interaktiv metodlar orqali mafkuraviy tarbiya amalga oshirilmoqda [6].

Mafkuraviy pedagogika jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy-siyosiy tuzumlar hamda ta'lim paradigmalari bilan uzviy bog'liq holda tadrijiy (bosqichma-bosqich) rivojlanib kelgan. Uning shakllanish jarayoni tarixiy evolyutsiya natijasi bo'lib, har bir davrda o'ziga xos mazmun, maqsad va vositalar bilan boyigan. Quyida mafkuraviy pedagogikaning asosiy rivoj bosqichlari ilmiy tahlil asosida yoritiladi:

1. Qadimgi va o'rta asrlar davri (an'anaviy-axloqiy bosqich) – mazkur bosqichda mafkuraviy tarbiya asosan axloqiy, diniy va falsafiy qarashlar asosida shakllangan. Ta'lim jarayonining markazida insonning ma'naviy kamoloti, komil shaxsni tarbiyalash g'oyasi turadi. Birinchi davrda tarbiya diniy-axloqiy qadriyatlar asosida olib borilgan; shaxsda ezgulik, adolat, halollik kabi fazilatlarni shakllantirish ustuvor bo'lgan; mafkuraviy ta'sir ko'proq ustoz-shogird an'anasi orqali amalga oshirilgan.

Mazkur bosqich Abu Nasr Forobiy – “Fozil jamiyat” g'oyasi, Abu Rayhon Beruniy – ilm va tafakkur uyg'unligi, Alisher Navoiy – axloqiy-komil inson konsepsiyasi bilan ilmiy asoslanadi. Bu davrda mafkuraviy pedagogika hali mustaqil yo'nalish sifatida ajralmagan bo'lsa-da, uning asosiy g'oyalari shakllangan.

2. Yangi davr va ma'rifatparvarlik bosqichi – bu bosqichda ta'lim va tarbiya jarayonida insonparvarlik, ilm-fan va ma'rifat asosiy o'rin egallaydi. Mafkuraviy pedagogika diniy dogmalardan asta-sekin ajralib, ijtimoiy ong va ma'rifiy g'oyalar bilan boyiydi. Ikkinchi davrda shaxs erkinligi va tafakkur mustaqilligi g'oyasi rivojlangan; ta'lim orqali jamiyatni isloh qilish g'oyasi ilgari surilgan; mafkuraviy tarbiya ilmiylik va dunyoviylik asosida tashkil etilgan. Bu bosqich mafkuraviy pedagogikaning dunyoviylik jarayoni bilan xarakterlanadi.

3. Sovet davri (ideologik-markazlashgan bosqich) – mazkur davrda mafkuraviy pedagogika to'liq ravishda davlat ideologiyasiga bo'ysundirilgan. Ta'lim tizimi orqali yagona mafkura shakllantirish asosiy maqsad qilib belgilangan[4]. Uchinchi davrda ta'lim tizimi markazlashgan holda boshqarilgan; mafkuraviy tarbiya siyosiy g'oyalarga xizmat qilgan; tanqidiy fikrlash va mustaqil qarashlar cheklangan; kollektivizm ustuvor bo'lgan. Bu davr mafkuraviy pedagogikaning biryoqlama va normativ xarakterga ega bo'lgan bosqichi sifatida baholangan.

4. Mustaqillik davri (milliy tiklanish bosqichi) – mustaqillikdan so'ng mafkuraviy pedagogika milliy g'oya, milliy qadriyatlar va tarixiy meros asosida qayta shakllangan. Bu davr mafkuraviy pedagogikaning yangi bosqichga o'tishini ta'minlagan.

Mazkur davrda milliy identitet va fuqarolik ongini shakllantirishga e'tibor kuchaygan; umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlik ta'minlangan; shaxsga yo'naltirilgan ta'lim paradigmasi joriy etilgan. Bu bosqich mafkuraviy pedagogikaning milliy-demokratik asosda qayta tiklanish davri hisoblanadi.

5. Zamonaviy (raqamli-global) bosqich – hozirgi bosqich mafkuraviy pedagogikaning eng murakkab va dinamik rivojlanayotgan davri bo'lib, u raqamli transformatsiya va globalashuv bilan bevosita bog'liq hisoblanadi.

Ushbu davr axborot makonining kengayishi va ochiqligi; Ijtimoiy tarmoqlar va media orqali mafkuraviy ta'sirning kuchayishi; Media savodxonlik va tanqidiy fikrlashning ahamiyati ortishi; Mafkuraviy kompetensiya tushunchasining shakllanishi bilan ifodalanadi. Mazkur davrning yangi yo'nalishlari sifatida media va axborot savodxonligi (MIL), raqamli pedagogika, global fuqarolik ta'limi (Global Citizenship Education)ni keltirib o'tish mumkin.

Bu bosqichda mafkuraviy pedagogika kompetensiyaviy va reflektiv yondashuv asosida rivojlanmoqda.

Mafkuraviy pedagogikaning tarixiy-tadrijiy rivoji quyidagi qonuniyatlarni namoyon etadi: u axloqiy-diniy asoslardan → siyosiy-ideologik tizimga → milliy qadriyatlarga → global-kompetensiyaviy modelga evolyutsiya qilgan; har bir bosqichda uning mazmuni jamiyat ehtiyojlari bilan belgilanib kelgan; zamonaviy bosqichda esa u raqamli va global kontekstda qayta talqin qilinmoqda.

1-jadval. Mafkuraviy pedagogikaning tarixiy-tadrijiy rivoj bosqichlari.

Bosqich	Davr	Asosiy mazmuni	Xususiyatlari	Pedagogik ahamiyati
An'anaviy-axloqiy bosqich	Qadimgi va o'rta asrlar	Axloqiy, diniy va falsafiy qarashlar asosida tarbiya	Ustoz-shogird an'anasi, komil inson g'oyasi, ma'naviy kamolot ustuvor	Shaxsda axloqiy qadriyatlar va ma'naviy ongni shakllantirish
Ma'rifatparvarlik bosqichi	Yangi davr	Ilm-fan va dunyoviy bilimlar asosida tarbiya	Tafakkur erkinligi, insonparvarlik, ta'lim orqali jamiyatni rivojlantirish	Shaxsning mustaqil fikrlashini rivojlantirish
Ideologik-markazlashgan bosqich	Sovet davri	Davlat mafkurasi asosida yagona ideologiyani shakllantirish	Markazlashgan boshqaruv, kollektivizm, tanqidiy fikrlashning cheklanishi	Ijtimoiy boshqaruv vositasi sifatida ta'limdan foydalanish
Milliy tiklanish bosqichi	Mustaqillik davri	Milliy g'oya, qadriyatlar va tarixiy meros asosida tarbiya	Milliy identitet, fuqarolik ongining rivoji, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim	Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash
Raqamli-global	Zamonaviy davr	Raqamli	Media savodxonlik,	Mafkuraviy

bosqich		texnologiyalar va global axborot makoni ta'sirida rivojlanish	tanqidiy fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv	kompetensiyani shakllantirish va himoya qilish
---------	--	---	--	--

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, mafkuraviy pedagogika tarixiy jarayonda bosqichma-bosqich takomillashib, har bir davrda jamiyat ehtiyojlari va ijtimoiy-siyosiy omillar ta'sirida o'z mazmunini boyitib borgan. Ayniqsa, zamonaviy bosqichda uning kompetensiyaviy va raqamli yo'nalishda rivojlanishi pedagogik faoliyatni yangi sifat bosqichiga olib chiqmoqda.

Mafkuraviy pedagogika – bu shaxsda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan g'oyalar, qadriyatlar, e'tiqodlar va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan maqsadli pedagogik jarayondir. U ta'lim-tarbiya tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, jamiyatning mafkuraviy barqarorligini ta'minlashda strategik ahamiyat kasb etadi.

Mazkur pedagogik yo'nalish shaxsni nafaqat bilim bilan qurollantirish, balki uni mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy mas'uliyatli, g'oyaviy jihatdan barqaror, axborot xurujlariga nisbatan immunitetga ega bo'lgan individ sifatida shakllantirishni ko'zda tutadi.

- Mafkuraviy pedagogikaning mohiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:
- Ijtimoiy yo'naltirilganlik – jamiyatning g'oyaviy ehtiyojlariga xizmat qiladi;
- Qadriyatga asoslanganlik – milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanadi;
- Maqsadga yo'naltirilganlik – aniq pedagogik natijani ko'zlaydi;
- Tizimlilik va uzluksizlik – barcha ta'lim bosqichlarida davom etadi;
- Refleksivlik – shaxsning o'z qarashlarini anglash va baholashiga xizmat qiladi.

Zamonaviy talqinda mafkuraviy pedagogika kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlanib, “mafkuraviy kompetensiya” tushunchasi orqali ifodalanadi [2]. Bu esa shaxsning axborotni tanqidiy tahlil qilish, turli g'oyalarni solishtirish, mustaqil pozitsiya shakllantirish, ijtimoiy jarayonlarga ongli munosabat bildirish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

Mafkuraviy pedagogikaning mazmuni kompleks xarakterga ega bo'lib, u bir-biri bilan uzviy bog'liq bir nechta komponentlardan tashkil topadi. Ushbu komponentlar shaxsning mafkuraviy rivojlanishini tizimli ravishda ta'minlaydi.

1. Kognitiv komponent (bilimlar tizimi) – bu komponent shaxsning mafkuraviy bilimlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

2. Aksiologik komponent (qadriyatlar tizimi) – bu komponent shaxsning qadriyatlari, e'tiqodlari va ichki pozitsiyasini ifodalaydi.

3. Faoliyatli komponent (amaliy xulq-atvor) – bu komponent mafkuraviy qarashlarning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini ta'minlaydi.

4. Refleksiv komponent (o'z-o'zini anglash) – bu komponent shaxsning o'z qarashlari va faoliyatini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

5. Raqamli-media komponent (zamonaviy qo'shimcha komponent) – zamonaviy sharoitda mafkuraviy pedagogika raqamli muhit bilan chambarchas bog'liq.

2-jadval. *Mafkuraviy pedagogikaning tarkibiy komponentlari*

Komponent	Mazmuni	Asosiy ko'rsatkichlari	Pedagogik ahamiyati
Kognitiv komponent	Mafkuraviy bilimlar tizimini shakllantirish	Mafkura tushunchasi, milliy g'oya, ijtimoiy-siyosiy bilimlar, global jarayonlarni anglash	Ongli va asoslangan dunyoqarashni shakllantiradi
Aksiologik komponent	Qadriyatlar va e'tiqodlarni rivojlantirish	Milliy va umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, fuqarolik ong, vatanparvarlik	Barqaror e'tiqod va qadriyatli yo'nalishni shakllantiradi
Faoliyatli komponent	Mafkuraviy qarashlarni amaliy faoliyatda namoyon etish	Ijtimoiy faollik, qaror qabul qilish, tashabbuskorlik, jamoaviy faoliyat	G'oyaviy qarashlarni real hayotga tatbiq etadi
Refleksiv komponent	O'z qarashlari va faoliyatini tahlil qilish	Tanqidiy fikrlash, o'zini baholash, pozitsiyani aniqlash, o'zgarishga tayyorlik	Mustaqil va tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi
Raqamli-media komponent	Axborot muhitida ongli faoliyat yuritish	Media savodxonlik, axborotni tahlil qilish, feyklarni aniqlash, raqamli etik	Mafkuraviy immunitetni shakllantiradi

Ushbu komponentlar o'zaro uzviy bog'liq holda faoliyat yuritib, shaxsning mafkuraviy rivojlanishini kompleks tarzda ta'minlaydi. Ayniqsa, zamonaviy ta'lim sharoitida raqamli-media komponentning ahamiyati ortib borib, u boshqa komponentlar bilan integratsiyada mafkuraviy kompetensiyaning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy globallashtirish jarayonlari, raqamli transformatsiya va axborot makonining keskin kengayishi mafkuraviy pedagogikaning mazmuni va funksiyalarini tubdan o'zgartirib yubordi. Endilikda mafkuraviy tarbiya an'anaviy shakllar bilan cheklanib qolmay, balki **ko'pkanalli, interaktiv va raqamli muhitda amalga oshiriladigan kompleks pedagogik jarayonga** aylandi [3].

Bugungi kunda mafkuraviy pedagogikaning zamonaviy holati quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali namoyon bo'lmoqda:

1. Kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi – zamonaviy ta'lim paradigmasida mafkuraviy tarbiya **bilim berishdan ko'ra kompetensiya shakllantirishga yo'naltirilgan**. Bu esa "mafkuraviy kompetensiya" tushunchasining shakllanishiga olib keldi.

2. Raqamli pedagogika va media muhitning ta'siri – raqamli texnologiyalar rivoji mafkuraviy ta'sir vositalarini tubdan kengaytirdi. Zamonaviy mafkuraviy pedagogika **media-savodxonlik bilan integratsiyalashgan holda rivojlanmoqda**.

3. Global va milliy qadriyatlar integratsiyasi – hozirgi bosqichda mafkuraviy pedagogika **milliy identitetni saqlagan holda global qadriyatlar bilan uyg'unlashish** jarayonida rivojlanmoqda.

4. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish – mafkuraviy pedagogikada zamonaviy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda.

5. Mafkuraviy xavfsizlik va immunitetni shakllantirish – axborot xurujlari va ideologik tahdidlar kuchayib borayotgan sharoitda mafkuraviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri – **mafkuraviy immunitetni shakllantirishdir**.

6. Shaxsga yo‘naltirilgan va reflektiv yondashuv – zamonaviy mafkuraviy pedagogika shaxsning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etiladi.

Mafkuraviy pedagogikaning zamonaviy holati uning kompetensiyaviy, raqamli va global yo‘nalishda rivojlanayotganini ko‘rsatadi. U endilikda an‘anaviy tarbiya shaklidan chiqib, shaxsning tanqidiy fikrlashini, mafkuraviy immunitetini va ijtimoiy faolligini shakllantirishga qaratilgan kompleks pedagogik tizimga aylangan. Shu bois, zamonaviy ta‘lim tizimida mafkuraviy pedagogikani innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

XXI asrda globallashtirish jarayonlari, raqamli transformatsiya va axborot oqimlarining keskin ortishi mafkuraviy pedagogikaning mazmuni, metodlari va funksiyalarini tubdan yangilash zaruratini yuzaga keltirdi. Bugungi kunda mafkuraviy pedagogika faqatgina g‘oyalarni yetkazish vositasi emas, balki shaxsda tanqidiy ong, mafkuraviy mustaqillik va axborotga nisbatan selektiv munosabatni shakllantiruvchi kompleks tizim sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Zamonaviy mafkuraviy pedagogikaning rivojlanishi quyidagi konseptual yo‘nalishlar orqali izohlanadi:

1. Kompetensiyaviy paradigma va mafkuraviy kompetensiya modeli – zamonaviy ta‘lim tizimida bilimga asoslangan yondashuvdan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga o‘tish kuzatilmoqda. Bu jarayon mafkuraviy pedagogikada ham o‘z aksini topib, “mafkuraviy kompetensiya” tushunchasini shakllantirdi.

2. Raqamli transformatsiya va mafkuraviy ta‘sir mexanizmlarining o‘zgarishi – raqamli texnologiyalar va internetning jadal rivojlanishi mafkuraviy ta‘sirning shakl va vositalarini tubdan o‘zgartirdi. Axborot oqimining ochiqligi va tezkorligi shaxsning ongiga turli g‘oyaviy ta‘sirlarni kuchaytirdi.

3. Global tendensiyalar va milliy kontekst uyg‘unligi – Zamonaviy mafkuraviy pedagogika global va milliy yondashuvlarning integratsiyasi asosida rivojlanmoqda. UNESCO, OECD kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilayotgan:

- Global Citizenship Education (GCED)
- Education for Sustainable Development (ESD) konsepsiyalari shaxsda global mas‘uliyat, ekologik ong va madaniyatlararo kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Biroq, bu jarayonda milliy qadriyatlar, tarixiy meros va madaniy identitetni saqlash muhim metodologik tamoyil sifatida qolmoqda. Shu bois zamonaviy mafkuraviy pedagogika “**global–milliy balans**” modeli asosida rivojlanmoqda.

4. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar – zamonaviy mafkuraviy pedagogikada passiv ta‘limdan faol va interaktiv ta‘limga o‘tish kuzatilmoqda.

5. Mafkuraviy xavfsizlik va immunitet konsepsiyasi – axborot urushlari, gibrid tahdidlar va ideologik bosimlar sharoitida mafkuraviy pedagogikaning muhim vazifasi – mafkuraviy xavfsizlikni ta'minlashdir.

6. Shaxsga yo'naltirilgan va reflektiv pedagogika – zamonaviy mafkuraviy pedagogika shaxsning individual rivojlanish trayektoriyasiga asoslanadi.

7. Sun'iy intellekt va yangi pedagogik imkoniyatlar – so'nggi yillarda sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarining rivojlanishi mafkuraviy pedagogikaga ham ta'sir ko'rsatmoqda.

Mafkuraviy pedagogikaning zamonaviy holati uning **ko'p o'lchovli, integrativ va dinamik tizimga aylanganini** ko'rsatadi. U kompetensiyaviy paradigma, raqamli texnologiyalar, global tendensiyalar va milliy qadriyatlar uyg'unligi asosida rivojlanmoqda. Shu bois, zamonaviy ta'lim tizimida mafkuraviy pedagogikani takomillashtirish **innovatsion metodlar, media savodxonlik va reflektiv yondashuvlar asosida amalga oshirilishi zarur.**

Zamonaviy ta'lim tizimida mafkuraviy pedagogika muhim strategik yo'nalishlardan biri bo'lishiga qaramay, uning samarali tashkil etilishi bir qator tizimli, metodik va texnologik muammolar bilan murakkablashmoqda. Shu bilan birga, globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari ushbu yo'nalishda yangi rivojlanish istiqbollari ham ochib bermoqda.

Mafkuraviy pedagogikadagi asosiy muammolar sifatida quyidagilar aks etadi:

1. Axborot xurujlari va ideologik tahdidlar – globallashuv sharoitida turli g'oyaviy oqimlar, destruktiv ideologiyalar va manipulyativ axborotlar yoshlar ongiga faol ta'sir ko'rsatmoqda.

2. Tanqidiy fikrlashning yetarli darajada rivojlanmaganligi – ko'plab hollarda talabalarda axborotni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalari yetarli emas.

3. Raqamli savodxonlik darajasining notekisligi – talabalar va pedagoglar o'rtasida raqamli kompetensiyalar darajasi turlicha.

4. An'anaviy yondashuvlarning ustunligi – ba'zi ta'lim muassasalarida mafkuraviy tarbiya hanz ma'ruza va nasihat shaklida, passiv o'qitish metodlari orqali olib borilmoqda. Bu esa talabalarning faol ishtirokini cheklaydi.

5. Nazariy va amaliy integratsiyaning yetishmasligi – mafkuraviy bilimlar ko'pincha amaliy faoliyat bilan yetarlicha bog'lanmaydi.

6. Pedagoglarning metodik tayyorgarligi – mafkuraviy pedagogikani zamonaviy yondashuvlar asosida olib borish uchun pedagoglarda: innovatsion metodlarni qo'llash, media bilan ishlash, reflektiv yondashuv ko'nikmalari yetarli darajada rivojlanmagan bo'lishi mumkin.

Yuqoridagi muammolar bilan bir qatorda, mafkuraviy pedagogikaning rivojlanish istiqbollari ham keltirish mumkin.

1. Kompetensiyaviy model asosida rivojlantirish.

2. Media va axborot savodxonligini rivojlantirish (MIL).
3. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish.
4. Raqamli platformalar va sun'iy intellektdan foydalanish.
5. Global tajribani integratsiya qilish.
6. Mafkuraviy xavfsizlik mexanizmlarini ishlab chiqish.
7. Shaxsga yo'naltirilgan va refleksiv ta'limni kuchaytirish.

Xulosa. Mafkuraviy pedagogikada mavjud muammolar asosan raqamli muhit, metodik yondashuvlar va kompetensiya darajasi bilan bog'liq bo'lsa, uning rivojlanish istiqbollari innovatsion texnologiyalar, media savodxonlik va kompetensiyaviy model asosida shakllanmoqda [5]. Shu bois, mafkuraviy pedagogikani takomillashtirish **tizimli, kompleks va innovatsion yondashuvni** talab etadi.

Mafkuraviy pedagogikaning tadrijiy rivoji jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, u tarixiy bosqichlar orqali takomillashib kelgan. Zamonaviy sharoitda esa u kompetensiyaviy, raqamli va global yondashuvlar bilan boyib, yangi mazmun kasb etmoqda. Shu sababli, ta'lim tizimida mafkuraviy kompetensiyani shakllantirish strategik ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNESCO. (2021). Education for Sustainable Development: A Roadmap.
2. OECD. (2022). Global Teaching Insights (TALIS).
3. Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society.
4. Giroux, H. (2011). On Critical Pedagogy.
5. Kellner, D., & Share, J. (2007). Critical media literacy.
6. Xo'jayev M.O. Mafkuraviy kompetentlikni shakllantirishning tarixiy-pedagogik asoslari. Ustoz va uzluksiz ta'lim/ilmiy-metodik jurnal. 2025-yil 1-son. 253-258b.
7. M.O.Xo'jayev "Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarida g'oyaviy-mafkuraviy kompetentlikni rivojlantirish".[Monografiya]. — Toshkent: "Ilm ziyo zakovat", 2025. 108 b.
8. <https://izoh.uz/word/tadrij>
9. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Tadrij>